

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

4.1

*En samtale i sokratisk stil mellem filosofen Favorinus og en vigtig filolog; i samtaleens løb bliver det sagt, hvordan Quintus Scaevola definerer ordet *penus*; men denne definition bliver kritiseret og gendrevet.*

1 I forhallen til paladset på Palatinerhøjen havde en mængde af næsten alle rangklasser taget opstilling, mens de ventede på at hilse på kejseren;¹ filosofen Favorinus var til stede her i kredsen af lærde mænd, da en mand, der havde et betydeligt kendskab til filologisk stof, stod og pralede med sine skolepetitesser om substantivers køn og kasus, alt imens han holdt sit foredrag med hævede øjenbryn og med en alvor i stemmeføring og ansigtsudtryk, der var udtænkt, som om han var fortolker og bedømmer af Sibyllens orakelsvar. 2 Så kiggede han hen på Favorinus, selv om denne endnu ikke kendte ham særlig godt, og sagde: "Også *penus* ('forråd') har forskellige køn og kan deklineres på forskellig måde. For i gamle dage har man sagt både *hoc penus* og *haec penus* og *huius peni* og *penoris*;² 3 Lucilius har i sekstende bog af sine satirer anvendt kvindelig pynt (*mundus*) ikke i maskulinum, som andre gør, men i neutrum med følgende ord:

"Manden valgte til konen al mulig pynt (*mundum omne*) og forråd.

Men hvad er pynt og hvad ikke? Og hvem kan mellem dem skelne?"³

4 Og han plaprede løs med beviser og eksempler på alle disse ting; da han havde snakket på en temmelig kedsommelig måde, afbrød Favorinus ham roligt og sagde: "Tusind tak, hr. magister – hvad du nu hedder! – du har belært os rigeligt om mange ting, som vi ikke vidste noget om og bestemt ikke forlangte at vide. 5 Hvad betyder det nemlig for mig og for ham, jeg taler med, hvilket køn jeg bruger til *penus*, eller hvilke endelser jeg sætter på, hvis ingen af os har gjort det alt for barbarisk? 6 Men det er virkelig dette, jeg gerne vil lære: hvad *penus* er, og med

---

1. Her Antoninus Pius, da Gellius ellers altid refererer til *Divus Hadrianus*.

2. Sagt med andre ord: det kan dels være neutrum, dels femininum, og dels deklineres efter anden, dels tredje deklination.

3. Lucilius, *Saturae* 16, 519-20 Marx (daktyliske heksametre).

Aulus Gellius, Attiske nætter 4. bog

hvilken afgrænsning dette substantiv siges, for at jeg ikke skal anvende en helt forkert glose på en ganske almindelig ting, ligesom de, der begynder at tale latin, når de skal sælges som slaver."

7 "Du stiller et spørgsmål," sagde han, "som er meget nemt. Er der nogen, der ikke ved, at *penus* er vin og hvede og olie og linser og bønner og alt den slags?"

8 "Jamen," spurgte Favorinus, "er *penus* også hirse og italiensk fennikel og agern og byg? Det er jo næsten af samme slags."

9 Da den anden tav stille og gik i stå, sagde Favorinus: "Jeg ønsker ikke, at du besværer dig med, om de ting, jeg har nævnt, kaldes *penus*. Men kan du ikke i stedet for at nævne en eller anden type af *penus* hellere definere, hvad *penus* er, ved at nævne dens art og forskellene fra andre ting?"

Den anden sagde: "Hvad du mener med art og forskelle, forstår jeg ved Hercules ikke!"

10 Favorinus sagde: "Du forlanger, at en ting, der er sagt tydeligt, bliver sagt tydeligere, hvilket er yderst vanskeligt; det er jo almindeligt kendt, at enhver definition består af art og forskel. 11 Men hvis du forlanger, at jeg skal tygge det for dig, som man siger, vil jeg virkelig gerne også gøre det for at vise dig respekt."

12 Derefter begyndte han sådan: "Hvis jeg nu bad dig om at sige mig og ligesom beskrive i ord, af hvilken art et menneske var, tror jeg ikke, at du ville svare, at du og jeg var mennesker. For det er at vise, hvem der er et menneske, men ikke at sige, hvad et menneske er. Men hvis jeg ville anmode dig om at definere præcist, hvad et menneske var, ville du bestemt sige til mig, at et menneske er et dødeligt dyr, der er delagtig i fornuft og viden, eller du ville sige det på en anden måde, sådan at du kunne adskille det fra alle de øvrige dyr. På samme måde beder jeg dig derfor nu at sige, hvad *penus* er, ikke at nævne et eksempel på *penus*."

13 Så sagde pralhalsen med en forsagt og ydmyg stemme: "Jeg har aldrig lært filosofi, og jeg har aldrig haft lyst til at lære det, og hvis jeg ikke ved, om byg er inkluderet i *penus*, eller med hvilke ord man definerer det, betyder det ikke, at jeg ikke har kendskab til andre former for lærdom!"

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

14 "At vide, hvad *penus* er," sagde Favorinus med et smil, "hører ikke mere til min filosofi end din filologi. 15 Du husker vel nok, tænker jeg, at man plejer at diskutere, hvad Vergil har skrevet: *penum struere longam* eller *longo ordine*;⁴ for du ved vel, at begge læsemåder er i omløb. 16 Men for at du nu kan tage det mere afslappet, forekommer ikke engang de gamle retslærde, som kaldes *vismændene*, at have defineret tilstrækkeligt klart, hvad *penus* er. 17 Jeg hører nemlig Quintus Scaevola anvende disse ord for at demonstrere *penus*: '*Penus* er, hvad der kan spises eller drikkes, hvad der er beredt til familiefaderen eller –moderen eller til børnene af familiefaderen eller husholdningen, som er rundt om dem eller hans børn, og som ikke har noget markarbejde. ***⁵, som Mucius siger, synes *penus* at være. Det, der nemlig tilberedes dag for dag for at spises og drikkes i forbindelse med frokost eller middag, er ikke *penus*; det er snarere det, som indsamles og gemmes væk af denne type til langvarig brug, der kaldes *penus*, fordi det ikke er lige for hånden, men opbevares dybt inde i huset (*penitus*).¹⁶

18 Da jeg hengav mig til filosofiske studier," sagde Favorinus videre, "forsømte jeg dog ikke også at lære dette; for romerske borgere, der taler latin, er det ikke mindre skamfuldt ikke at demonstrere en ting ved dens rette navn, end det er at kalde en mand ved et navn, der ikke er hans."

19 Således plejede Favorinus at lede almindelig konversation af denne art fra små og trivielle emner til det, som var mere nyttigt at høre og lære, ikke hidbragt irrelevant og heller ikke for at prale, men som noget, der opstod og blev modtaget fra disse emner.

20 Jeg har yderligere ment, at der om *penus* skulle tilføjes, hvad Servius Sulpicius har skrevet i *Kritik af kapitler hos Scaevola*,⁷ at Aelius Catus⁸ mente, at ikke blot det, der var til at spise og drikke, men også røgelse og voksfakler omfattedes af *penus*, fordi de blev samlet af omtrent den samme grund. 21 Og Masurius Sa-

---

4. Vergil, *Aeneiden* 1.703-4.

5. Lakune.

6. Mucius Scaevola fr. 1 Huschke.

7. Sulpicius, *Reprehensa Scaevolae capita* fr. 4 Huschke.

8. Aelius fr. 1 Huschke.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

binus siger i anden bog af *Civilret*,⁹ at hvad der skaffes af hensyn til lastdyr, og som ejeren anvender, hører ind under *penus*. 22 Han siger, at der også er nogle, som mener, at brænde, kviste og trækul, hvormed *penus* tilberedes, er en del af *penus*. 23 Men blandt de handelsvarer og redskaber, der befinder sig på samme sted, mener han kun, at det, der er tilstrækkeligt til ét års brug, udgør *penus*.

4.2

Om forskellen på en sygdom og et handicap; hvilken betydning har disse ord i ædilernes edikt; kan man annullere et køb af en eunuk eller en steril kvinde? Forskellige meninger om denne sag.

1 I den del af de *kuruliske ædilernes edikt*, hvori der findes bestemmelser om salg af slaver, står der følgende at læse: "Man skal sørge for, at etiketten på hver enkelt slave er skrevet sådan, at det tydeligt fremgår, hvilken sygdom eller hvilket handicap hver har, hvem der er bortløbet, hvem der er en landstryger, eller hvem der ikke har udstået en straf."¹⁰

2 Af denne grund har juristerne i gamle dage rejst spørgsmålet, hvad der menes med *en syg slave*, og hvad der menes med *en handicappet slave*, og hvori forskellen består mellem en sygdom og et handicap. 3 Caelius Sabinus beretter i det værk, han skrev *Om de kuruliske ædilernes edikt*,¹¹ at Labeo definerede, hvad *sygdom* var, med disse ord: "En sygdom er en unaturlig tilstand i et legeme, som bevirker, at man har mindre nytte af det."¹² 4 Han siger, at sygdom undertiden rammer hele legemet, undertiden kun en del af det. En sygdom i hele legemet kan f. eks. være svindsot eller feber, mens en sygdom i en del af legemet kan være blindhed eller lammelse i foden. 5 "En person, der stammer," fortsætter han, "har snarere et handicap end en sygdom, og en hest, der bider eller slår bagud, har et handicap, den er ikke syg. Men den, der er syg, er også handicappet. Derimod gælder det omvendte ikke: Den, der er handicappet, behøver ikke være syg. Når det drejer sig

---

9. Sabinus, *Ius civile* 2 fr. 1 Huschke.

10. *Fontes Iuris Romani Antiqui* 7, p. 237.

11. Sabinus, *De edicto aedilium curulium* fr. 1 Huschke.

12. Antistius Labeo fr. 27 Huschke.

Aulus Gellius, Attiske nætter 4. bog

om et sygt menneske," siger han, "vil det være mere rimeligt at sige: 'Hvor meget mindre værd vil han være på grund af sit handicap?'"

6 Vedrørende en eunuk har man rejst spørgsmålet, om salget af en sådan er i modstrid med ædilernes edikt, hvis køberen var uvidende om, at det var en eunuk. 7 Man siger, at Labeo svarede,¹³ at købet kunne gå tilbage ligesom vedrørende en syg slave; 8 hvis sterile søer var blevet solgt, skal Labeo have skrevet, at der kunne rejses sag på basis af ædilernes edikt. 9 Men om en steril kvinde, hvis sterilitet var medfødt, siger man, at Trebatius havde det modsatte synspunkt af Labeos. 10 For mens Labeo mente,¹⁴ at købet kunne gå tilbage, fordi hun ikke var fuldstændig rask, siger man, at Trebatius¹⁵ afviste, at der kunne rejses sag på basis af ediktet, hvis kvinden var født steril. Hvis derimod hendes helbred var blevet værre, og hun havde fået det handicap, at hun ikke kunne undfange, skulle hun betragtes som værende syg, og derfor kunne der ske tilbagekøb. 11 Om en nærsynet person, som på latin hedder *luscitiosus* ('svagtsynet'), er der også uenighed; nogle mener nemlig, at købet bør gå tilbage, andre har den modsatte mening, med mindre handicappet er opstået ved sygdom. 12 Servius mente,¹⁶ at hvis nogen manglede en tand, kunne købet gå tilbage, mens Labeo afviste det: "Der er nemlig mange, der mangler en tand, og de fleste er ikke syge af den grund, og det ville være helt absurd at sige, at mennesker blev født syge, eftersom tænderne ikke kommer frem samtidig med, at børnene bliver født."¹⁷

13 Jeg bør også nævne, at det er skrevet hos de gamle retslærde, at der er den forskel på en sygdom og et handicap, at handicappet er permanent, mens sygdommen kommer og går. 14 Hvis det forholder sig sådan, er hverken den blinde eller eunukken syg, hvilket er i modstrid med, hvad jeg før citerede fra Labeo.

---

13. Antistius Labeo fr. 28 Huschke.

14. Antistius Labeo fr. 28 Huschke.

15. Trebatius fr. 10 Huschke.

16. Sulpicius fr. 17 Huschke.

17. Antistius Labeo fr. 29 Huschke.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

15 Jeg citerer fra Masurius Sabinus' anden bog *Om civilret*: "En person, der er afsindig eller stum eller har et lem, der er knust eller beskadiget, eller der er noget i vejen, så han er mindre anvendelig, er syg. Men den, der af natur ser mindre godt, er lige så rask som den, der løber langsommere end andre."¹⁸

4.3

Der var ingen retssager om kvinders medgift i Rom før Carvilius' skilsmisse; hvad betyder egentlig paelex, og hvad er forklaringen på dette ord?

1 Man fortæller, at der i næsten fem hundrede år efter Roms grundlæggelse hverken var nogle retssager om medgift eller krav om sikkerhed herfor i Rom eller i Latium, eftersom der ikke var brug for det, da ingen ægteskaber blev opløst. 2 Også Servius Sulpicius skrev i en bog med titlen *Om medgift*,¹⁹ at krav om sikkerhed for medgift først syntes at blive nødvendig, da Spurius Carvilius, en adelsmand med tilnavnet Ruga, lod sig skille fra sin kone, fordi hun ikke kunne føde børn som følge af en fysisk defekt, i det 523. år efter Roms grundlæggelse, da Marcus Atilius og Publius Valerius var konsuler. Det fortælles, at denne Carvilius elskede den kone, han lod sig skille fra, overordentligt højt, og at hun var ham meget dyrebar på grund af sin karakter, men respekten for den ed, som han var blevet tvunget til at aflægge over for censorerne, om at han ville gifte sig med henblik på at få børn, vejede tungere end hans følelser og kærlighed.

3 Man kaldte en kvinde *paelex* ('konkubine'), og hun blev anset for at berygtet, hvis hun var forbundet med en mand og havde omgang med ham, under hvis hånd og myndighed en anden kvinde allerede levede i et ægteskab; dette er klart ud fra en meget gammel lov, som jeg har hørt gå tilbage til kong Numa: "Ingen konkubine må røre Iunos tempel; hvis hun gør, skal hun med udslået hår ofre et hunlam til Iuno."²⁰

---

18. Sabinus, *Ius civile* fr. 5 Huschke.

19. Sulpicius, *De dotibus* fr. 1 Huschke.

20. Numae lex, *Fontes Iuris Romani Antiqui*7, p. 8.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

Paelex er det samme som *pállax* ('ung pige'), der er det samme som *pallakís* ('konkubine'). Som så mange andre ord er også dette dannet ud fra græsk.

4.4

Hvad Servius Sulpicius har skrevet i den bog, der hedder Om medgift, vedrørende lovgivningen og sædvanen ved forlovelser i gamle dage.

1 Servius Sulpicius har i den bog, der hedder *Om medgift*, skrevet, at forlovelser i den del af Italien, som kaldes Latium, foregik på denne måde og efter denne ret: 2 "Den, som ønskede at gifte sig, fik et løfte fra ham, der skulle give sin datter, om, at han ville få hende til ægte; manden, der skulle indgå ægteskab, afgav på samme måde et løfte. Denne kontrakt med løfter og tilsagn hed *sponsalia*. Så blev kvinden, der blev lovet bort, kaldt *sponsa*, og manden, der havde lovet at gifte sig med hende, *sponsus*. Men hvis konen efter disse løfter ikke blev givet bort eller ikke blev modtaget, førte den, der havde fået løftet, eller den, der havde bortlovet kvinden, proces om forlovelsen. Dommere undersøgte sagen. En dommer spurgte, hvorfor konen ikke var blevet givet eller modtaget. Hvis der ikke syntes at være en rimelig sag, afgjorde han retssagen til en pengebøde, og den forskel, der havde været i at konen blev modtaget eller bortgivet, dømte han den, som havde lovet at give, at betale til den, som havde fået løftet."²¹

3 Servius siger, at denne ret med *sponsalia* blev overholdt på den tid, da borgerret blev givet til hele Latium ifølge *lex Iulia*. 4 Det samme har Neratius skrevet i en bog, der hedder *Om ægteskabet*.²²

4.5

En historie om uredelighed hos etruskiske spåmænd; derfor blev følgende vers sunget af drengene overalt i byen Rom: Et dårligt råd er værst for den, der giver det.

---

21. Sulpicius, *De dotibus* fr. 1 Huschke.

22. Neratius, *De nuptiis* fr. 1 Huschke.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

1 En statue i Rom af den tapre mand Horatius Cocles, der stod på folkeforsamlingspladsen, blev ramt af lynet. 2 For at sone dette lynnedslag med ofre blev der tilkaldt offertydere fra Etrurien, men de havde med deres personlige og nationale had mod det romerske folk besluttet at sørge for denne ting ved skadelige ceremonier, 3 og de overtalte dem falskeligt til at flytte statuen til en lavere liggende plads, som solen aldrig oplyste, fordi der var høje bygninger rundt om. 4 Da de havde overtalt dem til dette, blev de røbet over for folket og udleveret, og da de havde tilstået deres forræderi, blev de henrettet; det stod klart, at denne statue, som de rigtige forholdsregler senere viste, skulle placeres på et højtliggende sted og således stilles på en plads, der var højt hævet, og som tilhørte Vulcanus; herefter gik det romerfolket godt. 5 Da man havde opdaget og straffet de etruskiske offertydere, der havde givet så dårlige råd, fortælles det, at følgende kvikke vers blev formet og sunget af drengene over hele byen:

"Et dårligt råd er værst for den, der giver det!"²³

6 Denne historie om offertyderne og det senariske vers er skrevet i ellefte bog af *De store årbøger*²⁴ og i Verrius Flaccus' første bog af *Mindeværdige ting*.²⁵ 7 Dette vers synes dog at være udtrykt på græsk i dette vers af Hesiod:

"Og en fordærvelig plan bliver værst for den mand, som har lagt den."²⁶

---

23. *Versus popularis*, p. 30 Morel, *FLP* (jambisk trimeter).

24. *Annales maximi* fr. 4 Peter.

25. Verrius, *Res memoria dignae* 1 p. 510 Funaioli.

26. Hesiod, *Værker og dage* 266, overs. Lene Andersen 1999, 58.

4.6

Et citat fra en gammel senatsbeslutning, hvori det blev bestemt, at man skulle sone med større offerdyr, fordi Mars' lanser havde bevæget sig i et kapel; en beretning om, hvad hostiae succidaneae og porca praecidanea er for noget; endelig at Ateius Capito kaldte visse helligdage for praecidaneae.

1 Ligesom man plejer at rapportere om jordskælv og drager omsorg for at sone dem, sådan kan vi i gamle skrifter læse, at senatet fik information om, at Mars' lanser, der befandt sig i kapellet i Regia, havde bevæget sig. 2 Derfor blev der udstedt et senatsdekret, da Marcus Antonius og Aulus Postumius var konsulere, og her er en afskrift: "Da pontifex Gaius Iulius, søn af Lucius, har rapporteret, at Mars' lanser i kapellet i Regia har bevæget sig, har senatet om denne sag besluttet, at konsul Marcus Antonius skal foretage soningsofre med større offerdyr til Jupiter og Mars og efter hans egen beslutning til andre guder med dyr, der giver mælk. At han ofrer til disse, har senatet ment, skulle være nok. Hvis der var brug for yderligere offerdyr (*succidaneae*), skulle han gøre det med røde dyr."

3 Når senatet kaldte offerdyrene for *succidaneae*, plejer man at spørge, hvad dette ord betyder. 4 Også i den komedie af Plautus, der hedder *Epidicus*, kan man høre, at der stilles et spørgsmål om dette ord i følgende vers:

"Hvorfor skal nu jeg bli' offer for en dumhed, der er din,
sådan at min ryg skal træde ind i stedet for din ryg!"²⁷

5 Man siger om offerdyrene, at de blev kaldt *succidaneae* af *succaedaneae*, idet diftongen *ae* er blevet ændret til *i* ifølge reglen med sammensatte ord, 6 eftersom andre offerdyr blev ført ind og ofret, hvis man ikke fik gunstige varsler med de første; fordi disse blev tilføjet og slagtet, når de første var blevet ofret som sone-middel, blev de kaldt *succidaneae*, naturligvis med et langt *i*; jeg hører nemlig nogle forkorte det på barbarisk vis.

---

27. Plautus, *Epidicus* 139f (trochæiske septenarer).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

7 Med det samme princip siges også *praecidaneae* om de offerdyr, der fældes dagen før de sædvanlige ofre. 8 En gris er også blevet kaldt *praecidanea*, som det var skik at ofre til Ceres for soningens skyld, før man høstede nye afgrøder, hvis nogen havde glemt at rense et hus, der har været udsat for et dødsfald, eller havde sonet en sag på en anden måde end tilbørligt.

9 At en gris og nogle offerdyr kan kaldes *praecidaneae*, er som nævnt almindeligt kendt, men at helligdage kan omtales som *praecidaneae*, er ikke noget, mange kender til. 10 Derfor citerer jeg fra Ateius Capitos femte bog *Om pontifikalret*: "Ypperstepræsten Tiberius Coruncanius indviede *feriae praecidaneae* på en ulykkesbringende dag. Præstekollegiet besluttede, at der ikke skulle være nogen religiøs betænkelighed at *feriae praecidaneae* skulle være på den dag."²⁸

4.7

Et brev fra filologen Valerius Probus til Marcellus om betoningen af visse navne på punisk.

1 Filologen Valerius Probus var i sin samtid kendt for sine fremragende kundskaber. 2 Han udtalte *Hannibalem* og *Hasdrubalem* og *Hamilcarem* med trykket på næstsidste stavelse,²⁹ og der findes et brev fra ham *Til Marcellus*, hvori han påstår, at Plautus og Ennius og mange andre ældre forfattere har udtalt det på den måde, 3 men han citerer kun et enkelt vers af Ennius fra det værk, der hedder *Scipio*.

4 Dette vers i tetrametrisk versemål har jeg skrevet nedenfor, og hvis ikke den tredje stavelse i *Hannibalis* udtales som lang, vil versemålet halte. 5 Verset, som han har nævnt, lyder:

Quaque propter Hannibalis copias considerat.

---

28. Ateius Capito, *De pontificio iure* fr. 10 Strzelecki (det er usikkert, hvad der menes med *feriae praecidaneae*).

29. Den normale udtale på klassisk latin er Hanníballem.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

"Hvor han havde slået ned sig tæt ved Hannibals hær."³⁰

4.8

Hvad Gaius Fabricius har sagt om Cornelius Rufus, et grisk menneske, som han alligevel sørgede for, blev udnævnt til konsul, selv om han hadede ham og var hans uven.

1 Fabricius Luscinus var en mand af stor berømmelse, der havde udført store bedrifter. 2 Publius Cornelius Rufinus var en energisk og god kriger og ganske erfaren i militær taktik, men han var et tyvagtigt menneske og særdeles grisk. 3 Denne brød Fabricius sig ikke om, og han havde heller ikke omgang med ham, men hadede ham på grund af hans karakter. 4 Men da der skulle vælges konsul i en meget vanskelig tid for staten, og denne Rufinus ansøgte om konsulatet, og hans konkurrenter var nogle upålidelige folk uden nogen erfaring i krigsførelse, støttede Fabricius med hele sin styrke, at konsulatet gik til Rufinus. 5 De fleste undrede sig over, at han ønskede, at en grisk mand, der var hans værste fjende, skulle vælges til konsul, 6 men han sagde: "Jeg foretrækker, at en medborger udplyndrer mig fremfor, at en fjende sælger mig!"

7 Denne Rufinus, der senere beklædte konsulatet to gange og diktaturet én gang, fjernede Fabricius i sin egenskab af censor fra senatet med en anmærkning for et udsvævende liv, fordi han ejede ti pund forarbejdet sølv. 8 I de fleste historiebøger står der, at Fabricius udtalte sig sådan, som jeg ovenfor har skrevet, men Marcus Cicero beretter i anden bog af *Om taleren*,³¹ at Fabricius fremkom med bemærkningen ikke til andre, men til Rufinus personligt, da denne takkede ham for at blive udpeget med hans hjælp.

4.9

Hvilken betydning har ordet religiosus egentlig? Hvilken ny betydning har dette ord fået; et citat af Nigidius Figulus' Kommentarer om dette emne.

---

30. Ennius *varia* 13 Vahlen (trochæisk octonar).

31. Cicero, *De oratore* 2.268.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

1 Nigidius Figulus, en mand, som efter min mening er den lærdeste ved siden af Marcus Varro, gengiver³² i ellefte bog af *Filologiske kommentarer* et vers fra et gammelt digt, som ved Hercules nok er værd at huske:

"Gudfrygtig (*religens*) skal du være, overtroisk (*religiosus*) ej."³³

Hvis digt det er, skriver han ikke. 2 I denne sammenhæng siger Nigidius: "Suffixet i denne ordtype, som f. eks. *vinosus* ('fordrukken'), *mulierosus* ('kvindegal') og *religiosus* ('overtroisk'), betegner, at der er en meget stor mængde til stede af den ting, der tales om. Derfor kaldes den *religiosus*, som har bundet sig til en alt for stor og overtroisk gudsdyrkelse, og den sag regnedes for en last."

3 Men ud over det, som Nigidius siger, er man med en anden, ny betydning begyndt at sige *religiosus* om en person, som er moralsk ren, samvittighedsfuld og som holder sig inden for visse regler og grænser. 4 På samme måde synes også andre ord med samme oprindelse at betegne noget andet: *religiosi dies* og *religiosa delubra*. 5 Man kalder de dage *religiosi*, som ved et dystert varsel bliver berygtede og farlige, på hvilke man skal afholde sig fra at holde gudstjeneste og påbegynde en eller anden ny ting, og som den uvidende mængde forkert og falsk kalder *nefasti*. 6 Marcus Cicero siger i niende bog af sin breve til Atticus: "Ligesom vore Forfædre vilde, at Dagen for Slaget ved Allia i højere Grad skulde være Sørgedag end Dagen for Byens Indtagelse,³⁴ fordi det sidste Onde foranledigedes af det første (thi den ene Dag er ogsaa nu Ulykkesdag,³⁵ den anden i Almindelighed upaaagtet."³⁶

---

32. Nigidius Figulus, *Commentarii grammatici* 11 fr. 4 Swoboda.

33. *Antiquum carmen*, p. 6 Morel, *FLP* (jambisk trimeter).

34. Gallerne slog først den romerske Hær ved Allia og indtog derefter Byen Aar 390 (Adam Afzelius' note).

35. Dagen for Nederlaget ved Allia var opført som Ulykkesdag i Kalenderen (Adam Afzelius' note).

36. Cicero, *Ad Atticum* 9.5.2, overs. Adam Afzelius 1933, 165.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

7 Dog siger samme Marcus Tullius i talen *Om at udpege en anklager* om *religiosa delubra* ('helligdomme'), at de ikke er ildevarslende eller dystre, men fyldt med majestæt og ærefrygt.³⁷ 8 Masurius Sabinus siger i sin *Kommentarer til oprindelige ord*: "*Religiosus* anvendes om det, som på grund af en eller anden hellighed er flyttet og afskåret fra os; ordet er afledt af *relinquo* ('efterlader', 'undgår'), ligesom *caerimonia* ('hellighed', 'ærværdighed') er afledt af *careo* ('mangler')."³⁸ 9 Ifølge denne fortolkning af Sabinus skal templer og helligdomme, som man ikke bør besøge i flæng og uden formål, men med ærbødighed og hellighed, både æres og frygtes mere, end de skal åbnes for offentligheden: 10 Men vi kalder de dage *religiosi*, som vi af den modsatte grund undgår på grund af et uhyggeligt varsel.³⁹

12 Hvis, som Nigidius siger, alle suffixer af denne art betegner, hvad der er for meget og over al måde og derfor har en negativ mening, som f. eks. *vinosus* ('fordrukken'), *mulierosus* ('kvindegal'), *morosus* ('gnaven'), *verbosus* ('vidtløftig') og *famosus* ('berygtet'), hvorfor er *ingeniosus* ('begavet') og *formosus* ('smuk') og *officiosus* ('pligttopfyldende'), som på tilsvarende måde er afledt af *ingenium* ('begavelse') og *forma* ('skønhed') og *officium* ('pligt'), og hvorfor er *disciplinosus* ('veltrænet'), *consiliosus* ('klog') og *victoriosus* ('sejrrig'), som Marcus Cato dannede,⁴⁰ og hvorfor er *facundiosus* ('veltalende'), hvilket Sempronius Asellio brugte i trettende bog af *Bedrifter*: "Man skal se på hans gerninger, ikke hans udtalelser, hvis de er mindre veltalende (*facundiosa*),"⁴¹ hvorfor, spørger jeg, er disse aldrig blevet anvendt i negativ betydning, men i positiv, selv om disse også viser en forøget egenskab? Eller er det, fordi man bør sætte en nødvendig grænse for de ord, jeg netop har nævnt? 13 For hvis en gunst er alt for stor og uden måde, og hvis vaner er mange og forskelligartede, og hvis ord er evindelige og uendelige og stødende, og hvis berømmelse er stor og urolig og frembringer misundelse, så er de hverken rosværdige eller nyttige; 14 men begavelse, pligt, skønhed, træning,

---

37. Cicero, *Divinatio in Quintum Caecilium* 3.

38. Sabinus, *Commentarii de indigenis* fr. 13 Huschke.

39. §11 er strøget af udgiveren.

40. Cato, *fragmentum incertum* 42 Jordan.

41. Sempronius, *Res gestae* 13 fr. 10 Peter.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

klogskab, sejr og veltalenhed, da de jo er konsekvenser af dyderne, holdes ikke inden for nogle grænser, men jo større og mere omfattende de er, desto mere prisværdige er de.

4.10

Hvilken rækkefølge findes der i senatet, når man skal udtale sig; skænderiet i senatet mellem konsul Gaius Caesar og Marcus Cato, der trak tiden ud ved at blive ved med at tale.

1 Før den lov, som nu gælder for senatsmøder, var der en varierende rækkefølge for dem, der udtalte sig. 2 Somme tider var det den, der først var blevet udvalgt til senatet af censorerne, der først skulle udtale sig, somme tider var det næste års konsuler; 3 nogle af konsulerne kunne være motiveret af venskab eller slægtskab og anmodede da, hvem de ville, til at udtale sig uden for den sædvanlige talerrække. 4 Dog blev det håndhævet, at når man afveg fra praksis, var det kun en tidligere konsul, der udtalte sig først. 5 I sit konsulat sammen med Marcus Bibulus siges Gaius Caesar kun ved fire lejligheder at have bedt nogen udtale sig uden for talerrækken. Den første af disse var Marcus Crassus; men da Caesar var blevet forlovet med datteren af Gnaeus Pompeius, begyndte han at spørge denne først.

6 Tullius Tiro, Marcus Ciceros frigivne slave, beretter, at Caesar havde givet senatet en forklaring på dette, og skriver, at han havde hørt fra Cicero selv.⁴² 7 Ateius Capito har også skrevet om det i en bog, der hedder *Om senatorens pligter*.⁴³

8 I samme bog af Capito står der: "Gaius Caesar bad som konsul Marcus Cato om at udtale sig. Cato ønskede ikke, at den sag, der blev diskuteret, skulle gennemføres, fordi han ikke mente, at det var i statens interesse. For at trække sagen i langdrag holdt han en lang tale og brugte hele dagen på at tale. Senatorerne havde nemlig ret til, når de var blevet bedt om at udtale sig, først at tale om det, de ville, og så længe de ville. Caesar tilkaldte i sin egenskab af konsul en betjent, og da Cato ikke stoppede, befalede han betjenten at arrestere taleren og føre ham til

---

42. Tiro fr. 9 Funaioli.

43. Ateius Capito, *De officio senatorio* fr. 4 Strzelecki.

Aulus Gellius, Attiske nætter 4. bog

fængslet. Senatet rejste sig op samlet og ledsagede Cato til fængslet. På grund af den uvilje, sagen vakte, afstod Caesar og befalede at lade Cato gå."

4.11

Hvad det er for nogle oplysninger om Pythagoras, som Aristoxenos har videregivet ud fra den betragtning, at de var mere pålidelige; også hvad Plutarch på samme måde har skrevet om Pythagoras.

1 En gammel, falsk forestilling er fremkommet og har vundet fodfæste om, at filosofen Pythagoras ikke spiste kød af dyr og ligeledes afholdt sig fra den lille bønne, som grækerne kalder *kýamos*. 2 I overensstemmelse med denne forestilling skrev digteren Kallimachos:

"Hold dine hænder fra bøunnerne væk, for spisen er plagsom!
dette er nemlig mit bud, lissom Pythagoras sa!"⁴⁴

3 Det er den samme forestilling, vi finder hos Cicero i første bog af *Om spådomskunsten*: "Platon forlanger altså, at man skal lægge sig til at sove med legemet i en sådan tilstand, at intet kan forurolige og forvirre sjælen. Af samme grund, mener man, er det pythagoræerne forbudt at spise bønner, fordi denne føde virker stærkt oppustende og derved modvirker ro i sjælen hos den, der søger sandheden."⁴⁵

4 Så vidt Cicero. Men musikeren Aristoxenos, der havde et grundigt kendskab til ældre litteratur, og som havde været elev af filosofen Aristoteles, siger i den bog, han efterlod sig med titlen *Om Pythagoras*, at der ikke var nogen grøntsag, Pythagoras mere anvendte end bønner, eftersom denne spise både tømte maven lidt efter lidt og lettede den. 5 Her er Aristoxenos' egne ord: "Af bælgfrugterne ud-

---

44. Kallimachos fr. 553 Pfeiffer (distichon).

45. Cicero, *De divinatione* 1.62, overs. Thure Hastrup 1970, 375.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

valgte Pythagoras især bønnen, for den fremmede både fordøjelsen og havde af-førende virkning; og derfor har han især anvendt den."⁴⁶

6 Aristoxenos fortæller ligeledes, at de spiste pattegris og spæde kid. 7 Denne oplysning synes han at have fra sin ven Xenofilos, der var pythagoræer, og fra nogle ældre mænd, som ikke levede så længe efter Pythagoras. 8 Digteren Alexis har også information om dyr i den komedie, der hedder *Pythagoras' kvindelige elev*.⁴⁷ 9 Det ser ud til, at fejlen om ikke at spise bønner ligger i et digt af Empedokles, der fulgte Pythagoras' lære, for heri findes dette vers:

"Uslinge, tre gange uslinge, hold jeres hænder fra bønner!"⁴⁸

10 De fleste mener, at der med bønner menes grøntsagen, sådan som man almindeligvis siger. Men de, der har forsket mere omhyggeligt og kyndigt i Empedokles' digte, siger, at bønner på dette sted betyder testikler, og at de på Pythagoras' facon diskret og symbolsk blev kaldt *kýamoi* ('bønner'), fordi de var årsag til *tu kyeín* ('graviditet') og fremviste avlekraft; derfor mente de, at Empedokles med dette vers ønskede at drage mennesker væk, ikke fra at spise bønner, men fra over-dreven nydelse af sex.

11 Også Plutarch, en mand af stor autoritet i videnskaber, skriver i den første af de bøger, han forfattede *Om Homer*, at Aristoteles⁴⁹ havde skrevet det samme om pythagoræerne, at de ikke afholdt sig fra at spise dyr, bortset fra nogle få kødtyper. 12 Jeg citerer Plutarchs egne ord, eftersom det kommer bag på mange: "Aristoteles siger, at pythagoræerne holder sig fra livmoderen, hjertet, søanemonen og andre af den slags ting, men anvender de øvrige."⁵⁰ 13 Søanemonen er et havdyr, som på

---

46. Aristoxenos fr. 25 Wehrli.

47. Alexis fr. 199 Kock.

48. Empedokles fr. 141 Diels (daktylisk heksameter).

49. Aristoteles fr. 194 Rose.

50. Plutarch vol. 7, p. 100 Bernardakis.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

latin hedder *urtica*. Plutarch siger i *Bordsamtaler*, at pythagoræerne også holder sig fra muller.⁵¹

14 Det er velkendt, at Pythagoras selv altid sagde, at han først havde været Euforbos, men det er måske knap så kendt, hvad Klearchos⁵² og Dikaiarchos⁵³ beretter, nemlig at han senere optrådte som Pyrrhos, derefter som Aithalides og derefter som en smuk luder, der hed Alko.

4.12

Censorernes anmærkninger og kritikpunkter, der er fundet i gamle dokumenter, og som er værd at fortælle videre.

1 Hvis nogen havde ladet sin mark gro til og ikke sørgede ordentligt for den og hverken havde pløjet eller rensset den, eller hvis nogen havde forsømt sine træer eller sin vinmark, var det ikke uden straf, men en opgave for censorerne, og de satte folk op i skat. 2 Hvis en romersk ridder havde en hest, der var mager eller ikke blev passet godt nok, fik han en anmærkning for *inpolitia*, det vil sige forsømmelighed. 3 Der findes eksempler på begge disse forhold, og det er ofte bevidnet af Marcus Cato.⁵⁴

4.13

Visse typer af fløjtespil, der bliver udført på en bestemt måde, kan helbrede ischias.

1 At der er mange mennesker, der har troet på, at smerterne kunne mindskes for dem, der lider af ischias, hvis en fløjtespiller spiller nogle milde melodier, 2 er noget, jeg ganske for nylig har fundet omtalt i en bog af Theofrast.⁵⁵ 3 At slangebids kan helbredes af fløjtemusik, der spilles dygtigt og melodisk, fortæller også en bog af Demokrit, som hedder ***, hvori han påstår, at spil på fløjter har været til helbredelse for mange sygelige mennesker. 4 Så nær en tilknytning er der

---

51. Plutarch, *Symposiaka* 8.8

52. Klearchos fr. 10 Wehrli.

53. Dikaiarchos fr. 36 Wehrli.

54. Cato fr. 2, p. 52 Jordan.

55. Theofrast fr. 726C Fortenbaugh.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

mellem menneskenes legemer og sind og derfor også mellem mentale og legemlige skavanker og deres helbredelse.

4.14

En historie om ædilen Hostilius Mancinus og luderer Manilia; et citat fra et dekret af tribunerne, som Manilia havde appelleret til.

1 Da jeg læste niende bog af Ateius Capitos *Strøtanker*,⁵⁶ der har titlen *Om offentlige afgørelser*, syntes jeg, at der var et dekret af tribunerne, der var fyldt med gammeldags alvor. 2 Derfor huskede jeg det, og det er nedskrevet af denne grund og med denne hensigt: 3 Aulus Hostilius Mancinus var kurulisk ædil. Han stævne lude Manilia for folket, fordi han om natten var blevet ramt af en sten fra hendes lejlighed, og han fremviste såret, der stammede fra denne sten. 4 Manilia appellerede til folketribunerne. 5 Over for dem erklærede hun, at Mancinus var ankommet til hende i festtøj; hun havde ikke ment, at det var i hendes interesse at lukke ham ind, men da han prøvede at bryde ind med magt, var han blevet drevet væk med stenkast. 6 Tribunerne afgjorde, at ædilen med god grund var blevet smidt ud fra det sted, hvortil det ikke var sømmeligt for ham at komme festklædt; derfor forbød de ædilen at bringe sagen for folket.

4.15

Forsvar for en passage i Sallusts historieværk, som ondsindede fjender har angrebet ham for.

1 Den stilistiske elegance hos Sallust og hans trang til at skabe nye ord fremkaldte stor modvilje, og mange mænd af ikke ringe begavelse har forsøgt at kritisere ham og nedsætte ham. Mange angreb på ham var af uvidenhed eller ondskabsfuldhed. Der er dog enkelte ting, som kan synes at fortjene kritik; f. eks. har man fundet følgende passage i *Catilina*, der har en form, som om den er skrevet med for lidt opmærksomhed. Citatet fra Sallust lyder: 2 "Nu nyder ganskevisst de der skaber historie og de der skildrer den ikke samme ære; ikke destomindre, hævder jeg,

---

56. Ateius Capito, *Coniectanea, De iudiciis publicis* 9 fr. 5 Strzelecki.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

hører det at skrive historie til de trælsomste (*arduum*) opgaver: for det første fordi ordene skal holde mål med gerningerne; for det andet fordi de fleste læsere mener at når historikeren påpeger begåede fejl gør han det af nid og nag; og når han så beskriver de store historiske skikkelser som helte, så tager læseren kun det for gode varer som han tror han sagtens selv kunde gøre, hvad der hæver sig derover, mener han må være løgn og digt.⁵⁷

3 Kritikerne siger: "Han har stillet i udsigt, at han ville fortælle om årsagerne til, at det synes at være så hårdt at skrive historie; når han så her har fortalt den første årsag, men ikke den anden, går han over til at beklage sig. 4 Det kan nemlig ikke synes at være en årsag til, at historieskrivning er et 'trælsomt' arbejde, at læserne misforstår, hvad der står, eller ikke tror på, at det er sandt." 5 De siger jo, at denne sag er prisgivet og udsat for falske vurderinger snarere end, at den er 'trælsom'; hvad der nemlig er 'trælsomt', er det på grund af vanskeligheden ved arbejdet, ikke på grund af de fejltagelser, som andre mener.

6 Dette er, hvad hans ildesindede kritikere siger. Men Sallust anvender ordet *arduum* ikke bare for det, der er vanskeligt, men også for det, som grækerne kalder *chalepón*, det vil sige både vanskeligt og besværligt og ubehageligt og umedgørligt. Betydningen af disse ord afviger ikke fra den passage af Sallust, der netop er citeret.

4.16

Om nogle ord, som Varro og Nigidius bøjer på en anden måde, end man plejer i daglig tale; eksempler fra ældre forfattere på dette.

1 Jeg har erfaret, at Marcus Varro og Publius Nigidius,⁵⁸ de lærdeste mænd blandt Romerne, altid sagde og skrev *senatus* og *domuis* og *fluctuis*, hvilket er genitiv af *senatus* og *domus* og *fluctus*; på samme måde sagde de også i dativ *senatui*, *domui*

---

57. Sallust, *Catilina* 3.2, overs. Mogens Leisner-Jensen 1990, 48.

58. Nigidius fr. 63 Swoboda.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

og *fluctui* og tilsvarende ord med samme endelse.⁵⁹ 2 Et vers af komediedigteren Terents lyder i gamle manuskripter:

Eius anuis causa, opinor, quae est mortua.

"Jeg tænker mig,/på grund af stedmo'rens død."⁶⁰

3 Nogle af de gamle filologer har ønsket, at deres autoritet ved en fornuftsbe-
tragtning bekræftede, at enhver dativ singularis, der endte på bogstavet *i*, og som
ikke var identisk med genitiv singularis, ved at tilføje bogstavet *s* dannede genitiv
singularis, f. eks. *patri patris, duci ducis* og *caedi caedis*. 4 "Når vi derfor," fort-
sætter de, "i dativ siger *huic senatui*, hedder genitiven heraf *senatuis*, ikke
senatus."

5 Men det er ikke alle, der er enige i, at man hellere skal sige *senatui* i dativ end
senatu. 6 Således bruger Lucilius i den samme kasus *victu* og *anu*, ikke *victui* og
anui, i følgende vers:

Quod sumptum atque epulas victu praeponis honesto.

"Fremfor et hæderligt arbejde søger du kostbare fester."⁶¹

Og et andet sted siger han:

Anu noceo.

---

59. Genitiven ender i singularis efter fjerde deklination på *-us*.

60. Terentius, *Heauton timorumenos* 287, overs. Otto Steen Due 1985, 26.

61. Lucilius 1288 Marx (daktylisk heksameter).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

"Den gamle kone skader jeg."⁶²

7 Vergil har også i en dativ sagt *aspectu*, ikke *aspectui*:

Teque aspectu ne subtrahe nostro.

"Forhold mig dog ikke at se dig!"⁶³

Og i sit *Landbrugsdigt*:

Quod nec concubitu indulgent.

"Da de i elskov ej giver sig hen."⁶⁴

8 Også Gaius Caesar, der er en betydelig autoritet i latin, siger i sin *Anticato*: "Til én mands arrogance, stolthed og tyranni (*dominatu*)."⁶⁵ Ligeledes i første bog af *Første Proces mod Dolabella*: "De, i hvis templer og helligdomme de blev sat til ære og pynt (*ornatu*)."⁶⁶ 9 I sine bøger *Om analogi* mener han også, at alle former af den slags skal siges uden bogstavet *i*.⁶⁷

4.17

Om arten af visse partikler, som forekommer at blive udtalt betonet og langt på en barbarisk og uvidende måde, hvis de sættes foran verber, behandlet med flere eksempler og forklaringer.

---

62. Lucilius 280 Marx (ufuldstændigt daktylisk heksameter).

63. Vergil, *Aeneiden* 6.465, overs. Otto Steen Due 1996, 176.

64. Vergil, *Georgica* 4.198 (ufuldstændigt daktylisk heksameter).

65. Caesar, *Anticato* p. 136 Dinter.

66. Caesar, *In Dolabellam actio* I 1 fr. 23 Malcovati.

67. Caesar, *Libri analogici* fr. 10 Funaioli.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

1 Hos Lucilius finder vi i ellefte bog disse vers:

*Scipiadae magno improbus obiciebat Asellus
lustrum illo censore malum infelixque fuisse.*

"Slette Asellus bebrejdede den store helt, Scipiaden,
om at hans *lustrum*⁶⁸ var slet og usaligt, da han var censor."⁶⁹

Jeg hører, at mange udtaler o'et i *obiciebat* langt, og de siger, at de gør det for at bevare rytmen. 2 Længere henne siger han:

*Conicere in versus dictum praeconis volebam
Grani.*

"Jeg havde lyst til at sætte i vers, hvad herolden Granius sagde."⁷⁰

Også her forlænger de af samme grund o'et i *conicere*. 3 Ligeledes i femtende bog:

*Subicit huic humilem et suffercitus posteriorem.*⁷¹

De læser *subicit* med et langt *u*, fordi det ikke passer sig for det heroiske verssemål,⁷² at første stavelse er kort. 4 På samme måde udtaler de i Plautus' *Epidicus* stavelsen med *con* langt:

---

68. *Lustrum* er perioden på fem år, hvor en censor virker.

69. Lucilius 11, 394 Marx (daktyliske heksametre).

70. Lucilius 11, 411 Marx (daktyliske heksametre).

71. Lucilius 15, 509 Marx (meningen usikker).

72. Det daktyliske heksameter.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

Age nunciam orna te, Epidice, et palliolum in collum conice.

"Skynd dig, Epidicus, pynt dig, og læg kappen om din hals."⁷³

5 Også hos Vergil hører jeg, at verbet *subicit* forlænges af de fleste:

Etiam Parnasia laurus

parva sub ingenti matris se subicit umbra.

"På Parnasset løfter

laurbærtræet sig under sin moders mægtige skygge."⁷⁴

6 Men hverken præpositionen *ob* eller *sub* er lange af natur og heller ikke *con*, med mindre de bogstaver følger, som er de første efter forstavelsen i verberne *constituit* og *confecit*, eller når *n* elideres bort ligesom hos Sallust, hvor han skriver *faenoribus copertus* ('dækket af gæld').⁷⁵ 7 Men i eksemplerne, jeg citerede før, kan versemålet bevares, og præpositionerne behøver ikke at blive forlænget på barbarisk vis; det andet bogstav i disse ord burde skrives med to i'er, ikke bare med ét. 8 For selve det verbum, hvor de ovennævnte partikler er sat foran, er ikke *icio*, men *iacio*, og fortidsformen er ikke *icit*, men *iecit*. Når det bliver sammensat, ændres bogstavet *a* til *i*, ligesom det sker i *insilio* og *incipio*, og det får da virkning som en konsonat, og derfor tillader denne stavelse, der er udtalt en smule længere og bre-

---

73. Plautus, *Epidicus* 194 (jamber).

74. Vergil, *Georgica* 2.18-19 (daktyliske heksametre).

75. Sallust, *Historia* 4 fr. 52 Maurenbrecher.

Aulus Gellius, Attiske nætter 4. bog

dere, ikke, at den foregående stavelse er kort, men gør den lang ved position, og derfor bevares både rytmen i verset og reglerne for udtale.

9 Det, jeg har sagt her, fører også hen til det, vi finder hos Vergil i sjette bog:

*Eripe me his, invicte, malis aut tu mihi terram
inice.*

"Frels mig du, der skal sejre, af nøden og kast mig en tue,
find mig."⁷⁶

Således ved vi, at man bør skrive og læse *iniice*, som jeg lige har sagt, med mindre nogen er så uvidende, at han også i dette verbum forlænger præpositionen *in* af hensyn til versemålet.

10 Vi spørger således, af hvilken grund bogstavet *o* i *obicibus* forlænges, når dette ord er afledt af verbet *obiicio* og slet ikke er analogt med, at *motus* ('bevægelse') udtales med et langt *o* og er afledt af *moveo* ('bevæger'). 11 Jeg selv husker, at Sulpicius Apollinaris, en mand med et fremragende kendskab til litteratur, udtalte *obices* og *obicibus* med kort *o*, og at han også hos Vergil læste:

*Qua vi maria alta tumescant
obicibus ruptis.*

"Ved denne kraft da svulmed de dybe have,

---

76. Vergil, *Aeneiden* 6.365-6, overs. Otto Steen Due 1996, 173.

Aulus Gellius, Attiske nætter 4. bog

brødes mod klippen."⁷⁷

12 Men som jeg har nævnt, udtalte han bogstavet *i*, som også i dette ord bør være fordoblet, en smule fyldigere og længere.

13 Det er således konsekvent, at også *subices*, der er dannet på samme måde som *obices*, bør udtales med et kort *u*. 14 Ennius bruger i sin tragedie *Achilleus* ordet *subices* i betydningen 'den høje luft, der er nedenunder himlen', i følgende vers:

Per ego deum sublimas subices

humidas, unde oritur imber sonitu saevo et spiritu.

"Ved gudernes høje, fugtige luft

sværger jeg – herfra der kommer regn med grufulde brøl og storm."⁷⁸

Man kan dog høre de fleste udtale *subices* med et langt *u*. 15 Marcus Cato bruger selve dette verbum med en anden præposition i en tale, han holdt *Om konsulatet*: "Således fører vinden os til begyndelsen af Pyrenæerne, hvor de skyder sig (*proicit*) ud i havet."⁷⁹ Og Pacuvius siger i *Chryses*:

"Idas forbjerg, hvis tunge skyder sig (*proicit*) ud i havets dyb."⁸⁰

---

77. Vergil, *Georgica* 2.479-80 (daktyliske heksametre).

78. Ennius, *Achilles* 10-11 Vahlen = 2-3 Ribbeck (katalektiske trochæiske tetrametre).

79. Cato, *De consulatu suo* fr. 30 Malcovati.

80. Pacuvius, *Chryses* 94 Ribbeck (katalektisk trochæisk tetrameter).

4.18

Nogle beretninger om Publius Africanus den Ældre, som er hentet fra årbøgerne og værd at fortælle videre.

1 Hvor stor en berømmelse Scipio Africanus den Ældre havde for sine fortrin, hvor højsindet og prægtig han var, og hvilken en selvbevidsthed han støttede sig til, ses meget tydeligt af de ting, han sagde og gjorde. 2 Her er to eksempler på hans enorme selvtillid og overlegenhed:

3 Da folketribunen Marcus Naevius anklagede ham over for folket og sagde, at han havde modtaget bestikkelse af kong Antiochos, for at denne på gunstige og milde betingelser kunne slutte fred med ham i det romerske folks navn, og Naevius fremsatte andre beskyldninger, der var uværdige for en sådan mand, sagde Scipio først nogle få ord, som hans værdige livsførelse og berømmelse krævede, og dernæst sagde han: "Quiriter, jeg husker, at det netop er årsdagen, på hvilken jeg besejrede puneren Hannibal, jeres imperiums værste fjende, i et stort slag på afrikansk jord og skaffede jer en betragtelig fred og sejr. Lad os derfor ikke være utaknemmelige mod guderne, nej, jeg synes, at vi skal lade denne slyngel være her og så straks gå herfra for at takke Iuppiter, den bedste og største!"⁸¹

4 Da han havde sagt dette, drejede han om og begyndte at gå mod Capitol. 5 Hele folkeforsamlingen, der var mødtes for at dømme Scipio, forlod tribunen, ledsagede Scipio til Capitol, og derfra fulgte de ham hjem til hans bolig, mens de højtideligt gav udtryk for deres glæde og lykønskning. 6 Den tale, som Scipio øjensynligt holdt den dag, eksisterer stadig, og de, der siger, at den ikke er ægte, afviser i hvert fald ikke, at det citat, jeg kom med, er Scipios egne ord.

7 Der er ligeledes en anden berømt handling af ham. Nogle folketribuner, der var af slægten Petilius, var blevet samlet af Marcus Cato (siger man), en fjende af Scipio, og sluppet løs mod ham, og de krævede i senatet meget indtrængende, at han skulle aflægge regnskab for pengene fra Antiochos og for byttet, der var taget i krigen; 8 han havde nemlig været officer under Lucius Scipio Asiaticus, hans bror, der havde været feltherre i den provins. 9 Da rejste Scipio sig, tog et skrift ud

---

81. Cornelius Scipio Africanus maior, *Adversus M. Naevium tribunum pl. fr. 3* Malcovati.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 4. bog

fra sin togas fold og sagde, at regnskaberne for alle pengene og hele byttet befandt sig her; 10 han havde taget dem med sig, for at de kunne læses offentligt op og bringes til statskassen. 11 "Men det vil jeg ikke gøre," sagde han, "og jeg vil ikke udsætte mig selv for en sådan fornærmelse!" 12 Straks flængede han åbenlyst dette skrift fra hinanden med sine hænder og rev det i stykker, fordi han ikke ville acceptere, at den, der burde krediteres for, at imperiet og staten var blevet reddet, blev afkrævet regnskab for penge, der var blevet erobret som krigsbytte.

4.19

Hvad Marcus Varro har skrevet i Logistoricus om at styre ernæringen for mindreårige drenge.

1 Man har gjort den erfaring om mindreårige drenge, at hvis de spiser meget og sover for meget, bliver de så sløve, at deres træghed minder om senilitet eller den træthed, der kommer af nattevågen, og deres legemsvækst bliver lav, og de vokser mindre. 2 Det samme har adskillige læger og filosoffer skrevet om, bl. a. Marcus Varro i den del af *Logistoricus*, der har titlen *Catus eller Om børneopdragelse*.⁸²

4.20

Censorerne har straffet dem, som ganske upassende i deres påhør har ladet nogle spøgefulde ord falde; nogle overvejelser om en straf til en mand, som havde stået og gabt dem op i ansigtet.

1 Blandt censorernes strenge afgørelser følger her tre eksempler fra litteraturen på, at disciplinen er blevet håndhævet fast. 2 Den første er denne: 3 En censor forestod den højtidelige ed vedrørende koner; ordlyden er følgende: "Har du efter din sande hjertens mening en kone?" Den, der skulle sværge, var en kynisk spøgefugl, der gerne ville være vittig. 4 Han syntes nu, at han havde en lejlighed til at være morsom, da censoren, som skik var, spurgte ham: "Har du efter din sande hjertens mening en kone?" 5 "Jeg har en kone," svarede han, "men ved gud ikke efter min sande hjertens mening!" 6 Så rykkede censoren ham ned i rangklasserne,

---

82. Varro, *Logistoricus*, *Catus aut De liberis educandis* fr. 17 Riese.

Aulus Gellius, Attiske nætter 4. bog

fordi han så utidigt havde været fræk, og han anførte som grund denne naragtige spøg.

7 Her er et andet eksempel på den samme strengthed i disciplinen: 8 Man diskuterede den straf, som en mand skulle have; han var af en ven blevet tilkaldt som bisidder over for censorerne, og mens han stod i retten, havde han alt for tydeligt og højlydt gabt, og det var lige før, han skulle straffes, for det var et tegn på, at han var uopmærksom og drømmende og helt åbenlyst ligeglad. 9 Men da manden havde svoret, at han havde gjort det mod sin vilje, og at han havde kæmpet imod, men var blevet overmandet af gaben, og at han led af den sygdom, som hedder *oscedo* eller 'gabesyge', blev han fritaget for den straf, man havde besluttet. 10 Publius Scipio Africanus, søn af Paulus, indlagde begge historier i en tale, han holdt som censor, da han opfordrede folket til at holde fast ved forfædrenes sæd og skik.⁸³

11 Ligeledes har Sabinus Masurius et andet eksempel i syvende bog af sine *Erindringer* om en alvorlig indgriben: "Da censorerne Publius Scipio Nasica og Marcus Popilius lavede en taksering af ridderne, så de en hest, der var alt for mager og dårligt holdt, mens ridderen var særdeles velnæret og fyldig, og de spurgte da: 'Hvordan kan det være, at du er i bedre form end din hest?' 'Fordi jeg tager mig af mig selv, mens min værdiløse slave Staius tager sig af min hest!' Svaret forekom dem respektløst, og manden blev rykket ned i rangklasserne, som man plejede."⁸⁴

12 Staius var altså et slavenavn. I gamle dage var der mange slaver, der hed sådan. 13 Den berømte komediedigter Caecilius var slave og havde derfor navnet Staius. Men senere blev det ligesom vendt til et tilnavn, og han kom til at hedde Caecilius Staius.

---

83. Cornelius Scipio, *Oratio quam dixit in censura cum ad maiorum populum hortaretur* fr. 13 Malcovati.

84. Masurius, *Memorialia* 7 fr. 16 Huschke.